

## TEZKOR QIDIRUV FAOLIYATIDA KO'MAKLASHUVCHI SHAXSLAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH TARTIBI

Quronbayev Tohir Xosinbayevich

IIV Akademiyasi o'qituvchisi

O'rinboyev Ruslan Baxtiyor o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligi Akademiyasi 3-o'quv

kurs 302 guruh kursanti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.8031839>

Ushbu maqola orqali muallif tezkor qidiruv faoliyatida ko'maklashuvchi shaxslarga ilmiy adabiyotlarda keltirilgan ta'riflarni, tezkor qidiruv faoliyati to'g'risida qonunchilik hujjatlaridan foydalangan holda ayrim tushunchalarni, tezkor qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashuvchi shaxslar bilan ishlash va ularni ijtimoiy huquqiy himoya qilishga doir adabiyotlarda keltirilgan ta'rif va tushunchalar yoritib o'tgan.

Kalit so'zlar: tezkor bo'linmalar, jamoatchilik bilan hamkorlik, kooperativ tashkilot, tezkor qidiruv faoliyati, ko'maklashuvchi shaxs, rag'batlantirish, ikkiyuzlamachilik.

O'zbekiston Respublikasining konstitutsiyasining 121-moddasiga ko'ra O'zbekiston Respublikasi hududida jinoyatchilikka qarshi kurash bo'yicha tezkor- qidiruv, tergov va boshqa maxsus vazifalarni mustaqil ravishda bajaruvchi xususiy kooperativ tashkilotlar, jamoat birlashmalari va ularning bo'linmalarini tuzish hamda ularning faoliyat ko'rsatishi ta'qiqlanadi.<sup>1</sup>

Tezkor qidiruv faoliyati to'g'risidagi qonunning 3-moddasiga ko'ra Tezkor- qidiruv faoliyati tezkor qidiruv faoliyati to'g'risidagi qonun bilan maxsus vakolat berilgan davlat organlarining tezkor bo'linmalari tomonidan tezkor-qidiruv tadbirlari o'tkazish orqali amalga oshiriladigan faoliyat turidir.

Ushbu qonunning 10-moddasida tezkor qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar ko'rsatib o'tilgan bo'lib unga ko'ra quyidagi organlarga tezkor qidiruv faoliyatini amalga oshirishga haqlidir:

- ❖ O'zbekiston Respublikasi Ichki ishlar vazirligining;
- ❖ O'zbekiston Respublikasi Davlat xavfsizlik xizmatining;
- ❖ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti davlat xavfsizlik xizmatining;
- ❖ O'zbekiston Respublikasi Mudofaa vazirligi harbiy razvedkasining;
- ❖ O'zbekiston Respublikasi Davlat bojxona qo'mitasining;
- ❖ O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamentining;

O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Majburiy ijro byurosining organlari amalga oshiradi.

Tezkor qidiruv faoliyati to'g'risidagi qonunning 12-moddasida 1-qismi 2- bandida tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarning huquqlari qatoriga maxfiylik asosida ko'maklashish istagini bildirgan shaxslar bilan pulli yoki bepul hamkorlik o'rnatish kiritib o'tilgan.

Ushbu qonunning 23-moddasiga ko'ra tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxslar davlat himoyasida bo'ladi. Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxslar tezkor-qidiruv faoliyati uchun ajratilgan mablag'lar hisobidan belgilangan miqdorlarda taqdirlanish huquqiga ega. Tezkor-qidiruv

faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxslarning, shuningdek ular oila a'zolarining hayotiga, sog'lig'iga yoki mol-mulkiga haqiqiy tahdid yuzaga kelgan taqdirda, tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlar ularga nisbatan O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi tomonidan belgilangan tartibda maxsus himoya chora-tadbirlarini ko'rishi shart.

Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxs tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazishda ishtirok etishi bilan bog'liq holda mayib bo'lgan, bu uning mehnat qilish qobiliyatini yo'qotishiga hamda nogironlikka olib kelgan taqdirda, ushbu shaxsga qonunchilikka muvofiq bir yo'la beriladigan nafaqa to'lanadi hamda nogironlik pensiyasi tayinlanadi.

Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxs tezkor-qidiruv tadbirlarini o'tkazishda ishtirok etishi bilan bog'liq holda halok bo'lgan taqdirda, marhumning oila a'zolariga va qaramog'ida bo'lgan shaxslarga qonunchilikka muvofiq bir yo'la beriladigan nafaqa to'lanadi hamda boquvchisini yo'qotganligi munosabati bilan pensiya tayinlanadi.

Tezkor-qidiruv faoliyatini amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan, uyushgan jinoiy guruh, jinoiy uyushma orasiga ularni fosh qilish maqsadida kiritilgan shaxs qonunda belgilangan tartibda qilmishning jinoiyligini istisno qiladigan holatlar mavjud bo'lgan taqdirda, qonunga xilof qilmishlari uchun jinoiy javobgarlikdan ozod etiladi.<sup>2</sup>

Tezkor-qidiruv amaliyoti guvohlik berishicha jinoyatchilikka qarshi kurashish vazifalarini samarali hal etishda ko'maklashuvchi (ko'maklashmoq- yordam, ko'mak bermoq yordamlashmoq)<sup>3</sup> shaxslar institutidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi. Rossiya xavfsizlik xizmatining sobiq rahbarlaridan bo'lgan V.F.Grushko, "Nooshkora yordamchilar kuchidan foydalanmasdan jinoyatchilik terrorizm uyushgan va transmilliy boshqa o'ta og'ir jinoiy va ko'rinishlarga qarshi samarali tashkil etishning iloji yo'q" deb ta'kidlagan edi. Ko'maklashuvchi shaxslar institutidan foydalanish har bir davlatning mazkur sohadagi zarur amaliyoti hisoblanib, jinoyatlarni fosh etish imkoniyatini oshiradi. Masalan, AQShda Federal Tergov Byurosi (FTB) tomonidan 85% dan ortiq og'ir jinoyatlar ko'maklashuvchi shaxslar yordamida fosh etiladi.<sup>4</sup>

Shu bilan birga, yaqin o'tmishimizning ayrim bosqichlarida ko'maklashuvchi shaxslar institutini tugatishga urinishlar bo'lgan bo'lib, G.K.Sinilovning yozishicha, o'tgan asrning 60-yillarida davlat rahbarlarining jinoyatchilikka qarshi kurashishda hamkorlikning nooshkora shakllaridan foydalanishdan voz kechishga va bu funksiyani jamoatchilik tashkilotlariga topshirish borasidagi o'ylamasdan qilingan harakatlari oqibatida ko'maklashuvchi shaxslar tarmog'i qariyb vayron etilgan bo'lib, buning natijasida jinoyatchilikning keskin oshib ketishi va uning ochilish darajasi pasayib ketishi kuzatilgan.

TQFni amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashuvchi shaxslar bilan ishlash TQFning o'zagini tashkil etadi. Shu bilan birga, mazkur institut TQFning boshqa yo'nalishlari va shakllari ega bo'lmagan ayrim xususiyatlarga egaligi bilan ham ta'riflanadi. Jumladan, mazkur soxadagi fuqarolarni maxfiy hamkorlikka jalb qilish jarayonida o'ziga xos (huquqiy, ahloqiy, tashkiliy-taktik va boshqa) mustaqil mavqega ega bo'lgan subyekt namoyon bo'ladi. Bir tomondan, ko'maklashuvchi

shaxs ijtimoiy munosabatlar sub'ektlarining huquqiy holatiga ba'zan kuchli tasir etuvchi davlat-huquqiy faoliyatida bevosita ishtirok etadi. Boshqa tomondan, ular davlat hokimiyatiga

tayanadigan biror-bir maxsus vakolatga ega bo'lmaydilar. Natijada ularning huquqiy tabiati qarama- qarshi va aniq belgilab berilmagan ijtimoiy munosabatlar sub'ektlari sifatida namoyon bo'ladi.

TQFni amalga oshiruvchi organlarga ko'maklashayotgan shaxslar TQF uchun ajratilgan mablag'lar hisobidan belgilangan miqdorda taqdirlanish huquqiga ega bo'lib, uning miqdorini tezkor-qidiruv organi rahbari tomonidan belgilanadi. Bunday maqsadlarda TQFni moliyalashtirish O'zbekiston Respublikasi Davlat byudjeti mablag'lari va mazkur faoliyatni amalga oshiruvchi organlarning byudjetdan tashqari mablag'lari hisobidan qonun hujjatlarida belgilangan tartibda amalga oshiriladi (qonunning 23, 24-moddalari).

Ijtimoiy himoyaning alohida turi sifatida TQFni amalga oshirishga ko'maklashayotgan shaxsning TQFni o'tkazishda ishtirok etishi bilan bog'liq holda mayib bo'lgan, bu uning mehnat qilish qobiliyatini yo'qotishga hamda nogironlikka olib kelgan taqdirda, ushbu shaxsga qonun hujjatlariga muvofiq bir yo'la beriladigan nafaqa to'lanadi hamda nogironlik pensiyasi tayinlanadi. Shuningdek, ular TQFni o'tkazishda ishtirok etishi bilan bog'liq holda halok bo'lgan taqdirda, marhumning oila a'zolariga va qarmog'ida bo'lgan shaxslarga bir yo'la beriladigan nafaqa to'lanadi hamda boquvchisini yo'qotganligi munosabati bilan pensiya tayinlanadi (qonunning 23-moddasi to'rtinchi va beshinchi qismlari)

Ushbu toifa shaxslarga nisbatan huquqiy-tartibga solish choralari qo'llash, tezkor-qidiruv qonunchiligidan tashqari yana bir qator boshqa qonunchilik va qonunosti hujjatlarida nazarda tutilgan.<sup>5</sup>

### References:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-20596>
2. Tezkor qidiruv faoliyati to'g'risidagi 2012 yil 25 dekabrda qonun elektron manbaa: Lex.uz sayti <https://lex.uz/docs/-2107763> Jinoyat huquqi Maxsus qism darslik M.X.Rustambayev Toshkent 2018. 10 bet
3. O'zbek tilining izohli lug'ati: 80000 ga yaqin so'z birikmasi. /Ma'sul muharrir A.Madaliyev. – T.: 1997.-C 73.
4. Qarang: Grushko V.F. Судьба контрразведчика.-М...1997.-С.73.
5. Tezkor qidiruv faoliyati darslik Vahobjon Karimov Toshkent 2021 yil O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuratura akademiyasi elektron manbaa: <https://proacademy.uz/postfiles/books/iv/qh/index.html>